

Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds i Tidsrummet 1770—1827. Meddelelser af Arkiverne paa Pederstrup og Brahe-Trolleborg, udg. paa Foranledning af Hofjægermester, Lehnsgreve C. E. Reventlow ved Louis Bobé. Første Bind. (O. m. T.: Geheimstatsminister, Grev Christian Ditlev Frederik Reventlows Breve og Dagbogs Optegnelser i Udvalg.) Kjøbenhavn (Lehmann & Stage) 1895. (LIII + 291 SS.)

Det er to hidtil meget lidt bekendte herregårdsarkiver, der have afgivet indholdet af det nu foreliggende bind af dette værk, der er bestemt at skulle efterfølges af 3 lignende, indeholdende breve fra J. L. Reventlow, fra Louise Stolberg, hendes mand og svoger, samt breve til den reventlowske familie, særlig fra E. Schimmelmann og hans kone, fru Løvenskiold, C. Wendt, Baggesen og Reinhold. Allerede navnefortegnelsen er lovende, og det alt udkomne indeholder også så meget til oplysning om C. D. F. Reventlows karakter og tænke måde, at det vil blive læst med interesse af alle, der ønske at kende ham og hans tid. Det er ikke muligt at udtale nogen dom om den form for udgivelsen, der er valgt, før hele værket foreligger. Men hvis der, hvad vel er sandsynligt, findes breve fra Louise Stolberg til broderen, vilde det have været hensigtsmæssigt at have meddelt disse sammen med hans breve til hende. Nu skal man fra den ene korrespondents udtalelser slutte sig til den andens, og det halve kendskab til disse, som man derved får, vil ikke forøge nydelsen ved i fremtiden at skulle læse brevene selv. Udgivenen har i det hele ikke gjort meget for at lette læsningen; der savnes henvisninger, når den samme sag omtales på flere steder, især både i Reventlows breve og i hans dagbøger. De tilføjede anmærkninger svare langt fra på alle de spørgsmål, som selv nogenledes kyndige læsere gøre til dem¹⁾. Ud-

¹⁾ Det er så godt som udelukkende de personer, der nævnes, som anmærkningerne oplyser om; men der er mange andre ting, der behøve forklaring. Når der s. 75 tales om de store ting, kongen gør for det ostindiske kompagni, er dette uforståeligt for dem, som ikke vide, at han dækkede en meget stor

giveren besværliggør brugen af dem, ikke blot ved på den nu almindelige kedsommelige måde at tilføje dem bag i bogen, men endnu mere ved ikke en gang i teksten at anbringe et mærke, der siger os, om der findes en anmærkning. Når man så gang efter gang har bladet efter forgæves, holder man til sidst op at søge, også hvor der findes oplysninger. Endelig er der forudskikket en kort skildring af den reventlowske slægt og af selve C. D. F. Reventlows liv, i hvilken der dog er taget mærkeligt lidt hensyn til, hvad der kunde læres af selve de meddelte aktstykker.

Det eneste, vi høre om R.'s ungdom, er, foruden bemærkninger i brevene til hans forlovede, nogle erindringer, som han har nedskrevet på sin 77årige fødselsdag¹⁾ om sit og sin broder Ludvigs ophold ved gymnasiet i Altona, så vidt ses kan fra 1762—64. Han var ved sin ankomst dertil 14, broderen 11 år. Udgiveren har sammenfattet det væsentlige af denne beretning i den sætning: „R.'s hovmester var en brutal mand, der tilføjede sine elever hårde legemlige mishandlinger og tillige søgte at indprente dem had til forældrene og fodelandet og lokke dem til at lade sig hverve i den preussiske hær“²⁾. Han vilde dog sikkert have været lidt mere varsom i sine udtryk, hvis han havde vidst, at denne hovmester var en ingenhunde ubekendt mand, nemlig den senere prokansler ved universitetet og biskop i Århus Hector Frederik Janson³⁾. Der havde været så meget mere grund dertil, som R., hvis beretning i det hele er noget uklar, ikke udtrykker sig nær så bestemt; han kalder ham „en forunderlig lunefuld, jeg frygter for at sige slet, hovmester, der ofte meget mishandlede os i sine hypokondre luner“; men det ses tillige,

sum, som det havde mistet ved bedrageriske embedsmænd. — S. 95 er der en betydning til det forsøg, der formentlig blev gjort fra svensk side på at stikke flåden i brand. — Vi få s. 119 ff. ikke at vide, at Stolbergernes og det holstenske ridder-skabs vrede hidrører fra fdn. 15. Decbr. 1802.

¹⁾ S. 261 ff.

²⁾ S. XXX.

³⁾ Worms leksikon over lærde mænd III.

at R. den gang har holdt af ham og stræbt at holde ham skadesløs, da han antog, at han forurettedes af hans fader. Når han beskylder Janson for at have sat ondt for forældrene og overtalt R. til at tro, at stifmoderen, som han siden fattede den største kærlighed til, vilde forgive ham, må det mærkes, at her var også et andet „ondt menneske“ med i spillet. Hvad endelig det angår at gå til Preussen — om at lade sig hverve er der slet ikke tale —, da er det vist, at R. den gang nærrede stor beundring for Frederik II. Werlauff har bemærket det i sit eksemplar af Bergsøes bog om ham; han siger, at han klædte sig ligesom den preussiske konge, skyede fruentimmer og vilde derfor ikke lade sig præsentere ved hoffet. Beundringen for Frederik II har altså i det mindste holdt sig længere tid efter, at han ikke påvirkedes mere af Janson. Der må mere til, end her foreligger, før man kaster så stærk en skygge over en mand, hvis navn hidtil har været uplettet, og selv om man ikke vil tage dette hensyn, er det kun lidet sandsynligt, at Janson efter en sådan opførsel mod en dansk lensgreves sønner få år efter (1766) skulde være bleven ansat i København og der have gjort en hurtig karriere. Ret mærkeligt er det også, at han, uagtet han vel var tysk født, skulde have lært sine elever foragt for fædrelandet; han regnedes altid senere til og benyttedes af det danske parti.

Vist er det dog, at de to unge Reventlower ikke have befundet sig vel i Altona, ligesom forholdene i familien den gang næppe have været heldige; det antydes oftere mere end det ligefrem siges, at faderen har været under uheldige indflydelser i dette tidsrum. Men den øvrige del af C. D. F. R.'s lange liv har til gengæld været lykkeligt som få menneskers, og dette er ikke helt en tilfældighed, men det beror på hele hans karakter og livsopfattelse, og det er især den her omhandlede bogs fortjeneste at give os midler til at lære denne at kende ganske anderledes, end vi før have gjort. R. har været en i ordets gode forstand enfoldig mand. Når vi læse hans breve, især dem til grevinde Louise Stolberg, er det, som vi så ham ind i hjertet. Da han 1811 blev sendt til Norge, skrev hertug Frederik Christian af Augustenborg til

Mosting, at han håbede ikke, hans hverv var af politisk art; ti „til et sådant er han i mange henseender ikke skikket; allerede hans ligefremme karakter, der ikke er i stand til forestillelse og snuhedens kunst, gør ham ubrugbar til politisk virksomhed“¹⁾. Hertugen var ikke hans ven og har ikke villet sige noget fordelagtigt om ham ved disse ord; han har også ret i, at R. næppe vilde have været nogen god diplomat; men netop fordi disse ord af en fjendes mund virkelig ere sande, sætte vi pris på dem. R. var den samme enfoldige mand, da han forlod statens tjeneste, som da han trådte ind i den, ude af stand til nogen dobbelthed eller tvetungethed.

Hvad der bevarede ham mod alt sådant, var hans fromme sind. Udgiveren meddeler, at man i Holsten sagde: „From som en Reventlow“; han har i ethvert tilfælde ikke savnet dette familietræk. Det er mærkeligt at se, hvorledes biblens ord ere gåede ham i blodet; når hans sind kommer i bevægelse, taler han med salmernes og profeternes ord; således i et brev til søsteren, da Bernstorff 1780 var bleven afskediget: „Scepteret synes at være veget fra Juda, og Filisternes og Kananiternes konger at ville dele det mellem sig. Men brøler kun I løver efter rov, jubler I stærke over vor svaghed! Endnu lever herren! Og han vil udfeje eder som skarn, ikke forlade det land, som han elsker. De fejge skulle ikke evindeligt herske over os, heller ikke de, som ikke vide, at herren er vort skjold, med hvem vi flytte bjerge og sønderslå porte . . . I noden jubler jeg, ti herren forlader ikke, og folket har ikke syndet mod denne retfærdige“²⁾. Da søsteren, der var meget varmblodig, formodentlig har forarget sig over, at Bernstorffs venner intet gjorde for at forhindre hans afrejse, skriver han i et senere brev: „Så vidt skulle de komme og ikke videre. Har du læst, hvorledes den mand, der vilde støtte³⁾ pagtens ark, blev ihjelslagen af herren? Det er skrevet os til lærdom.

¹⁾ 25. Aug. 1811. Rigsarkivet.

²⁾ S. 54.

³⁾ Udgiveren har her læst det meningsløse „stürzen“ i stedet for „stützen“ (s. 57). 2. Samuel 6. 6.

Hvad han vil holde, det holder han, og hvad falde skal, det falder. Enhver passe det embede, han har, og hjælpe ikke udenfor sit kald visdommens ophav.*

Kærnen i R.'s gudsfrygt er glæden, og at være glad er for ham den rette gudsdyrkelse. Dette udtales mangfoldige gange i hans breve, f. eks. når han skriver til søsteren: „Den, der har et taknemligt og tilfreds hjerte, fører Gud som en god fader en velopdragen søn. Der er fuldt op af glæde, lidelsen er ikke vor klage værd. Syng! syng min sjæl jubelsange for den evige!.. Lad os ikke være sløve i glæden; den er den saligste af alle følelser og vil være en tro ledsagerinde til himlen¹⁾. Ved en anden lejlighed har han, „druken af glæde, sunget sit hjertes lovsange under den hellige eg“²⁾. Han håber på, at det tusindårige rige vil gå foran den evige salighed, og at det vil gøre os skikkede til glæden, ligesom skærsilden gør katolikerne skikkede til hellighed. „Ti nu kunne vi jo ikke i to timer overlade os til glæden uden at blive øre i hovedet; hvad vilde det blive til i himlen, hvor glæden helt skal omfatte os og indeslutte hele vort væsen“³⁾. — Kort før kronprinsens konfirmation skrev han til søsteren, at både folk i almindelighed og han selv havde godt håb til ham, der havde forandret sig meget, og han — „danser gerne; den, der ikke elsker glæden, elsker ikke det gode“⁴⁾. Denne tro på glæden både som et godt menneskes ret og pligt er kraften i hans liv; den kan måske stundom i de gode dage bryde noget uvornt frem; men det er rørende og gribende at se, hvorledes den ikke svigter ham, når sorgerne komme og han mister sine kære. Han trøster sig da med mindet om, hvad de have været for ham, med håbet om at møde dem, og de ere egentlig slet ikke skilte fra ham. „Den Guds engel, som Gud har givet ham til hustru, har han ofte, efter at hun var gået

¹⁾ S. 51.

²⁾ S. 67. Tekstens ord: „Unter der heiligen Eiche habe ich, trunken von Freude, Lobgesänge meinem Herzen gesungen“ synes vanskeligt forståelige. Er her ikke en fejlælsning?

³⁾ S. 81.

⁴⁾ S. 82.

bort, i fryd og sorg trykket til sit bryst¹⁾, og mangen gang har han gået op og ned ad sit gulv med Ludvig og talt med ham om det gode, han kunde udrette. Når han så var trøstet og styrket ved dem, forlod han dem, ikke i sværmeri, men i varme følelser og med ædru sind²⁾. Jeg skal endnu afskrive de ord, han på sin 79årige fødselsdag skrev i sin dagbog, og med hvilke denne ender: „Du har, nådige Gud! ladet mig indtræde i mit 80de år, fri for smerter og sygdom, med en 50årig mands kraft, og du har mere og mere dels løst, dels sonderrevet de bånd, der knyttede mig til det jordiske liv, for at drage mig nærmere til dig. Du har givet mig kraft til at bære mine bitreste smerter, mildnet dem og lært mig at indse, at mine bitreste lidelser tjene til mit bedste“²⁾.

R. vilde ikke blot selv tjene Gud ved at være glad, han vilde ogsaa hjælpe andre til at gøre det. Selv i denne filantropiens tid skal man lede om nogen, der således fortjener at kaldes en menneskeven som han; her er jo som bekendt ikke tale om følelser eller ord, men han var, for at bruge et af tidens udtryk, opfyldt af den virksomste gavnelyst. Den lyser ikke mindre ud af de breve, han skrev i en alder af 24—25 år, end af hans udtalelser i hans høje alderdom. — Jeg skal her ikke tale om, hvad han har udrettet i statens tjeneste; herom giver nemlig den her omhandlede bog meget få, for ikke at sige slet ingen, nye oplysninger. Fra den egentlige reformtid findes der ingen dagbøger, og de, R., dog med mange afbrydelser, har ført efter 1801, ere kun meddelte i udtog, og det er netop, hvad der angik statsrådets og rentekamrets behandling af sagerne, der er udeladt, formodentlig af hensyn til pladsen. Dette må i høj grad beklages, og det vilde være ønskeligt, om disse dagbøger kunde blive fuldstændig trykte. Uddraget indeholder væsentlig kun meddelelser om hans personlige forhold til forskellige mænd. Han er ikke længer så begejstret for kronprinsen, som han før har været; denne påtager sig ofte i en hast at decidere det, som han burde lade

¹⁾ S. 266.

²⁾ S. 270.

gå sin ordentlige gang. Han mener, at forandringen er indtrådt efter krigen og udbryder: „Han er ellers så god og vis; hvor ulykkeligt, om denne forfængelighed selv at afgøre alt skulde skille ham fra den ros, som han fortjener“¹⁾. Med de statsrådsmøder, der holdtes i København, medens kronprinsen var i Kiel, var han meget misfornøjet, og disse må heller ikke have kunnet blive enige om ret meget, siden et arvefæsteskøde på en bondegård måtte forelægges kronprinsen, fordi der var uenighed om, hvorvidt afgiften var stor nok. — Også med hertugen af Augustenborg var han meget utilfreds, hvad iøvrigt er vel bekendt. Han ønsker, at han vilde blive mere ved jorden med sine høje tanker, mindre elske den rene filosofi og grammatikens spidsfindigheder og mere elske den sunde menneskefornuft og den eneste abstrakte nyttige videnskab, matematiken, da vilde han gå sikrere frem end nu ved sin Platners²⁾ og Moldenhawers ledetråd. — Mere påfaldende er det at se, at R. i dette tidsrum var misfornøjet med Colbiørnsen og fandt det urigtigt, at hans strid med kancelliets præsident Moltke blev afgjort således, at Moltke måtte anse sig for forurettet. Det lyder dog meget påfaldende, når det om disse to mænd hedder, at de begge, „når de holdes i deres skranker, ere uundværlige uagtet deres store indbildning om deres talenter og deres ildesindethed“. Mon ikke det sidste ord skulde være „ilsindethed“? Det vilde i ethvert tilfælde passe bedre³⁾.

Vi vende tilbage til de oplysninger, brevene kunne give os om R.'s virksomhed i hans glanstid før 1800. Det var ikke, fordi han havde lyst til embedsvirksomhed, han søgte statsansættelse. Han nævner aldrig Rousseau, men ingen af dennes disciple har kunnet elske landlivet højere, end han gjorde. Det var forældrene, især stiftmoderen, og deres trofaste ven og rådgiver C. Wendt, der havde været hans og

¹⁾ S. 233.

²⁾ Ernst Platner, hertugens lærer i filosofi og hans orakel hele hans liv igennem. Allgem. Deutsche Biogr. Se endv. Baggesens og Reinholdts brevveksling på mangfoldige steder.

³⁾ S. 248. Dagbogen er skrevet på dansk.

broderens hovmester, som bevægede ham til at søge statstjeneste. Det brev, han har skrevet til Wendt, og hvori han udvikler fordelene ved landlivet, men dog giver efter for hans og forældrenes ønske, er måske det i hele samlingen, der mest vidner om hans klarhed og den dygtighed, hvormed han kunde udvikle en sag¹⁾.

Han blev 1773 auskultant i kommercekollegiet, 1774 deputeret i dette kollegium og 1776 i bjærgværkskollegiet. Men dette synes ikke at have forhindret, at han den meste del af året opholdt sig på Lolland, hvor han havde begge hænder fulde med at drive sine ejendomme og arbejde for sine bønder. Først 1780 tog han stadigt ophold i København²⁾. Han sukkede da: „Gode Land, at jeg skal forlade dig! det gør ondt! Kains søn byggede den første stad, det føler jeg.“ Ved hoffet følte han sig utilpas; Guldberg sagde dumheder, når han snakkede om rentekammersager, Rosencrone (udenrigsministeren) og Godske Moltke³⁾ vare „Fratzen“. Ved hoffet er der kun falskhed. En dag, da han gik op på slottet, mødte han en morder, der så skikkelig ud, men ved hoffet så han „djevlelske øjne oversmørte med honning, men djævelen skinnede igennem“.

Spørge vi så, hvorfor han da opgav landlivet, så var grunden ene den, at han vilde være, hvor han bedst kunde arbejde for menneskers lykke. Der var vistnok den gang mange, for hvem dette var opgaven; men der er dog en forskel mellem dem og R. De fleste betragtede sagen fra statens standpunkt; folkeformerelse, oplyste borgere, rigeligere skatteindtægter, alt dette skulde gøre staten stærkere. Jeg tror ikke, at der i R.'s udtalelser findes noget sted, der kunde tyde på, at dette var hans hovedhensigt. Det er bestandig de enkelte mennesker, han tænker på, det er dem, han vil hjælpe til

¹⁾ S. 30.

²⁾ Om hans ansættelse i søkommissariatet m. m. findes interessante oplysninger s. 60 f.

³⁾ Udgiveren har formodentlig ret i, at det er denne, der menes med Gotsched s. 99. Det er ikke noget bevis på R.'s menneskekundskab, at han satte Moltke så lavt.

sådanne vilkår, at de kunne få mere glæde af livet. Kan det blive til gavn for staten, er det godt, men er det nødvendigt, må den bringe ofre for at nå det; det er det eneste store formål. Hvad der kan bidrage dertil er stort, hvad der har andre øjemed er småt. Det er ham en stor gerning i søkommissariatet at drage omsorg for, at kosten på skibene kan blive bedre. Han tænker på de mange matroser, som det vil komme til gode, og han jubler, da han får lejlighed til at lade bygge et fyrtårn på Anholt; hvor mange menneskeliv kan det ikke redde! — Da han endelig er kommet igang med sit livs store opgave, fylder den ham med glæde: Ingen Dansk har fået så herlig en lod, ingen har været så lykkelig, som han er det!¹⁾

Det er sikkert heri, vi både må se R.'s storhed og hans begrænsning. Når hans menneskekærlighed var sat i bevægelse, grebes han af en begejstring, der kunde sætte alle hans ævner i virksomhed og overvinde alle hindringer; i alt, hvad der lå udenfor dette område, vare sikkert mange andre ham overlegne. Han har næppe haft synderligt menneskekendskab. Vel var han ikke som søsteren, der kun så engle og djævla på jorden, men ikke mennesker, men han har dog haft langt mere forstand på, om folk have været gode eller onde, end på, om de vare dygtige eller udygtige. Det røber ikke blik for de virkelige forhold, når han 1811 kan glæde sig over, at velstanden i Danmark er vokset under krigen i de arbejdende og erhvervende stænder, medens kun embedsmænd og kapitalister lide²⁾. I året 1813 udtaler han, at hele Evropeas politik, vor egen undtagen, er ham imod. Danmarks politik fandt han nemlig ærlig og alle de andres uærlig. De have, siger han, handlet mod vor konge som Satan mod Kristus og budt ham lande i Tyskland, der tilhøre deres venner, som nu ofre sig for dem, og som de nu snart ville forlade, som de have forladt Hamborg, for at han skulde afstå Norge eller dele af det³⁾. — Han trak sig tilbage, fordi han var misfornøjet

¹⁾ S. 70, 79, 83, 90.

²⁾ S. 143.

³⁾ S. 145, 148.

med forordningen af 5. Januar 1813 og hele den ordning af det fortvivlede pengevæsen, som hans gamle ven Schimmelmann gennemførte. Vi få ikke at vide, hvorfor denne var ham i så høj grad imod; men han har uden tvivl delt Holstenernes uvillie over, at rigsmønten skulde indføres og bankhæftelsen pålægges også i hertugdømmerne.

Den øvrige del af sit liv levede han så som godsejer på Lolland, ligeså optaget af at udflytte nogle bøndergårde, udskifte et overdrev eller få bønderbørnene lært at synge flerstemmigt, som han havde været af den omordning af landboforholdene, der skulde give hele landet et andet udseende og blive grundvolden for hele fremtidens udvikling. Det var jo også kun midler og måde, der havde skiftet, formålet var endnu det samme, at gøre mennesker så lykkelige, som de kunne blive. Han er fader for sin store familie og for 4000 mennesker, på hvis religiøse tænke-måde, oplysning og velfærd han kan virke meget. Tiden kan ikke slå til for ham, det er, som havde dagen kun 6 timer.

Dette afsnit af hans liv var vistnok meget lykkeligt; han så det, han i ungdommen havde sået, blomstre og bære frugt. Han havde den gang været meget trykket af den gæld, han måtte gøre for at bringe godset på fode; den var for mange år siden bleven betalt, da han solgte sin gård i København. Han har vel nu også fået skik på sine forvaltre, der i begyndelsen vare det værste „Geschmeis“ under solen. Da han var 73 år gammel, var det kun hans ønske, at han måtte leve, til han havde fået indrettet en bedre ordning af korn-tørringen og udgivet sin bog om forstvæsenet. Den 11. Oktober 1827 døde han 79 år gammel.

Overfor en mand som R. er det med uvillie, man taler om hans fejl. Hvor det hele liv er så helstøbt og så harmonisk, er det næsten, som var det småligt at lede efter fejlene. Se vi hen til hans hovedgerning, der jo netop nylig atter er bleven fremstillet og belyst fra alle sider, har den havt den sjældne skæbne, at arkiverne ere blevne granskede, de hemmelige hjul, der drev arbejdet, opledte, og dog har det været lutter ros og beundring, der lød, kritiken, som i vore dage

ellers intet skåner, har ikke dristet sig til at pille et eneste blad af R.'s æreskrans. Ikke des mindre tør vi ikke dølge, at også han har havt sin svage side, og den viser sig især i et vist praleri, som i og for sig kan være meget uskyldigt, men som følges af en mangel på mod og kraft i de afgørende store øjeblikke; især har han ikke været situationen voksen under de krigerske begivenheder, han oplevede.

I et brev fra 1781 skriver han til søsteren, der var vred over, at han og Ludvig tjente den daværende regering: „Vi ere mænd uigennemtrængelige for begær efter strålende ære, uigennemtrængelige for lyst til fordel, som ikke kunne påvirkes af vin og kvinder, mænd, som føle sig, når der er nød på færde, føle dristigt, dog stille mod til at fremme det gode, at modstå det onde; vi støtte os ikke på vore egne kræfter, men på Guds velsignelse“¹⁾. Dette kan være sandt nok; men vi holde ikke ret af at høre ham selv sige det; han er ellers som oftest fri for de klingende floskler, hvori Klopstocks samtidige behagede sig. — Om begivenhederne d. 14. April 1784 fortæller han, at han aftenen iforvejen gik til sengs i den tanke, at han kunde blive arresteret; men ved selve udførelsen af planen var han „modig som en løve eller, fordi der kun egentlig var en ung løve mellem os, modig som en isbjørn“²⁾. Der har næppe været megen grund til at være bange forud, og heller ikke lejlighed til at lægge stort mod for dagen. Når udgiveren siger: „Det skal endog være kommet til en ligefrem håndgribelig scene mellem ham og enkedronningen“³⁾, er det mig ubekendt, hvorpå denne påstand, der sikkert er urigtig, bygges. Det hele afgjordes jo i statsrådet, hvor hverken han eller enkedronningen var tilstede.

Engeltstofts beretning om hans modløshed d. 2. April 1801 er vel bekendt, og det nytter kun lidt, at udgiveren taler om, at den skriver sig fra hertugen af Augustenborg, der var R.'s uven, når han selv anfører et brev fra dennes

¹⁾ S. 64.

²⁾ S. 86.

³⁾ S. XXXVI.

kone, der siger netop det samme¹⁾. D. 3. April skrev han til sin søn; brevet begynder: „Kære Christian! Måske og sandsynligvis er dette det sidste brev, som jeg sender dig. Min velsignelse følge dig, du gode søn, og alle dine søskende . . . Denne dag vil sandsynligvis være den sidste i den afgørende kamp, og byen vil blive bombarderet også i sine længst bortliggende dele. Alles mod er fortræffeligt, men vi ere overvundne og må sandsynligvis dø på vore ruiner . . . Alt er tabt* o. s. v.²⁾. Det er visselig ikke på den måde, man ønsker, at de højest stillede skulle tænke og tale, når et folk kæmper for sin tilværelse. — I 1807 forlod han København, inden belejringen begyndte.

Det er ikke meningen at beskyide R. for personlig feighed, der jo næsten er en sjældenhed mellem mænd. Han har vist en anden slags mod, som måske vilde have svigtet mange af de tapreste helte fra d. 2. April, når han gennemførte de store reformer trods den uvillie, de vakte hos flertallet af hans standsfæller, og endnu mere, når han uagtet den store kærlighed, han nærede til sin slægt og især til søsteren, den ene gang efter den anden udsatte sig for hendes ikke skånsomme vrede. Han vilde ikke give hendes svoger L. Stolberg administrationen over Grevskaftet Rantzau i året 1789, fordi en anden ansøger var bedre skikket dertil, og han modstod hendes og alle sine holstenske venners vrede over forordningen 15. December 1802, der pålagde landskatten i hertugdømmerne, også på de adelige godser, der mistede deres skattefrihed for fremtidige skatters vedkommende³⁾. Jeg tænker mig nærmest, at der i krigen selv har været noget, der har oprørt R. Hele hans virksomhed gik ud på den fredens gerning, der ved den vilde blive forstyrret; han kunde vel beundre heltemodet; men i sig selv følte han intet af den løftelse, det giver et folk at kæmpe for sin tilværelse.

Grunden hertil har vel også været, at han kun halvt

¹⁾ S. 286 anm. 114.

²⁾ S. 114.

³⁾ S. 111. 119. 123.

hørte til det danske folk. Det, som driver et folk til modigt forsvar, er jo ikke, at det vil beholde sit land, sin konge o. s. v., men det er de umiddelbare følelser af fædrelandets værd og betydning. Han kan nok prise Danmark, „det danske folk er vel det mindste, men det bedste folk“, han beklager den stakkels søster, der bor i hertugdømmerne, „et afskyeligt land, hvor al fællesånd er udslukt, og hvor der bliver skumlet over enhver regeringshandling . . . Vel os, vi stakkels dumme Danske, som ikke have spist af kundskabens træ på godt og ondt og endnu bestandig prise os som det lykkeligste folk“ (1811)¹⁾. Men det er landet, folket, kongen, han føler sig knyttet til, ikke nationen. Han har ret betegnende sagt: „Når den danske ånd herskede i Danmark, følte jeg mig tysk, når den tyske ånd regerer i Tyskland, føler jeg mig dansk. Den ånd, jeg taler om, er selvbehagets“ (des Eigendünkels)²⁾. — R. var i modsætning til sine søskende ikke literært interesseret³⁾. Han taler ikke meget om, hvad han læser; men hvor det nævnes, er det tysk litteratur. Tysk har sikkert også udelukkende været talesprog i hans hus, og jeg er ikke nær så sikker på som udgiveren, at det er „grebet ud af luften“, når Engelstoft fortæller om en datter af ham, der på et hofbal forbavsede kronprinsen ved ikke at kunne tale dansk. Lærere, kammerjomfruer o. s. v. have sikkert været tyske, og det smule dansk, børnene have lært, har sagtens været vestlollandsk, en dialekt, der ikke vilde tage sig ud på et hofbal.

Det er aldeles afgjort, at det 1784 var det tyske parti, der sejrede over det danske; men det er lige så afgjort, at var dette ikke sket, vilde landboreformerne ikke have fundet sted; men det kan ikke undre os, at det altid har forekommet det danske folk som en ydmygelse, at dette store fremskridt skyldes fremmede, og ydmygelsen bliver ikke mindre, når disse, som Reventlowerne, høre til en slægt, der burde være

¹⁾ S. 166. 142.

²⁾ S. 191.

³⁾ Det ser helt mærkeligt ud, når han s. 41 taler om „Mein Gedicht an Stolberg“.

blevet dansk, men som i mange led havde bevaret sin tyskhed på dansk grund.

Hvad her er meddelt har langt fra udtømt indholdet af Reventlows breve og optegnelser. Men forhåbentlig har det kunnet give læserne en forestilling om, hvor mange træk til et levende billede af ham her er leveret. Men just fordi det har været et fortjenstligt arbejde at udgive denne bog, vilde det også være ønskeligt, at det var sket på en måde, som var fuldt tilfredsstillende. Det vil ikke undre nogen, der kender de vanskeligheder, der ere forbundne med udgivelsen af aktstykker, at der findes fejl i en bog, som, så vidt vides, er en yngre forfatters første arbejde i denne retning; men der er for mange af sådanne steder, der se så påfaldende ud, at de burde have vakt udgiverens mistanke, og der er ikke få fejllæsninger af en sådan beskaffenhed, at en opmærksom læser selv kan rette dem uden at have set manuskriptet. — Foruden hvad der alt er påpeget i det foregående, skal jeg nævne nogle eksempler. S. 70 står der: „Fürchte nicht, dass wir je Plusmasters, das ist wider unsere Natur, aber Jux Verderbers von gantzem Herzen“, en sætning, der er mig uforståelig. — Det samme er tilfældet med ordet „Rotznäsgens“, et kælenavn for R.'s børn (s. 74). — S. 94 „Riderød“, et øgenavn. Hvis det er skrevet således, burde det være forklaret, at det formodentlig er: ridder Rød, en betegnelse for et upålideligt, troløst menneske. — S. 112 „kuphisch oder paulisch oder lutherisch“. Skal være kephisch, af Kefas, 1. Kor. 1, 12. — S. 124: „variantis variantibus“, formodentlig: variatis variandis. — S. 150, den 10de linie fra neden er der en trykfejl, der gør meningen uforståelig, og som bør rettes i et følgende bind. — Det værste ved den slags fejl er, at de gøre læseren usikker; er der så mange, og det tør vel siges så slemme, frygter man for, at der er flere, og jeg vil ikke nægte, at der har været mange steder, også hvor man kunde få en mening ud, hvor jeg har været bange for, at der var læst fejl.

Om anmærkningerne er der alt talt. Det skal kun tilføjes, at der er en sådan, der er urigtig. S. 140 fortæller R.,

at der ved kongens kroning blev sunget en sang, hvori der stod: „Magt, som vold og svig har vundet, duggens dråbe lig forgår“, og han tilføjer: „Hvordan mon T har været tilmode ved den sang?“ I anmærkningen hertil står: Thaarup, rigtignok med spørgsmålstegn. Men T. er den svenske gesandt Tawast, hos hvem de anførte ord jo nok kunde vække adskillige tanker. — Det kunde vel også 216 være anført, at det er urigtigt, når R. antager, at P. A. Heibergs kone 1801 var frugtsommelig.

Når en samling aktstykker som denne, der angår danske forhold, forelægges et dansk publikum, kan det gå an, om der end findes fejl og mangler i den. Vi have mange midler til at rette det urigtige og udfylde det ufuldstændige. Men det er udgiverens hensigt, at de to sidste bind tillige skulle udkomme på Tysk. I så tilfælde må de, hvis de skulle kunne benyttes af fremmede, være ledsagede af rigeligere oplysninger, og hvis de skulle gøre den danske historiegranskning ære, bør teksten være behandlet med større omhu.

L. Koch.